 Sapientiana 8 (2015/1) 69–83.

Egy különös szöveg a nyugati szerzetesség bölcsőjénél: A négy atya regulája *(Regula quattuor patrum)*

Baán Izsák OSB

Abstract
There is an interesting text in early Latin monastic literature known as the *"Rule of the Four Fathers (Regula quattuor partum)*". Although the names of its supposed authors, its content and the simplicity of its language reflect a strongly Egyptian atmosphere, it is considered by the majority of scholars to be one of the earliest Western legislative texts born in South-Gaul at the very beginning of the 5th century. Studies confirm that the ancient rule reports the decisions of a mini-synod held at the moment of the foundation of the monastic center of Lérins, and its authors are supposed to be Saint Honoratus – later bishop of Arles –, his master, Caprasius, and Leontius, bishop of Fréjus. The article presents the characteristic features of the rule and surveys the history of studies written on it. This then is followed by the first Hungarian translation of the Latin text.

Keywords: *Western monasticism, early Latin monastic literature, rule, Lérins, obedience*
Kulcsszavak: *nyugati monasztikus szerzetesség, korai latin szerzetesi irodalom, regula, Lerinum, engedelmesség*

A latin nyelvű szerzetesi szabályzat, mely *A négy atya regulája* címet viseli, jelenlegi ismereteink szerint az egyik legrégebbi, ha nem éppen a legősibb európai regula. Keletkezése 400 körülre tehető, szerzői pedig a korai gall szerzetesség egyik legjelentősebb központjának, a Lerinum (ma *Lérins*) szigetén élő közösségnek szentéletű alapítói.

Baán Izsák bakonybéli bencés szerzetes, teológus, a pannonhalmi Szent Gellért Szakkollégium és a római Szent Anzelm Egyetem oktatója. Kutatásának fő területe a korai szerzetesség irodalma és történelme; izsak@szentmauriciusz.hu

Ezek mögött az egyszerű mondatok mögött ugyanakkor hosszú évtizedek kutatómunkája van, s a fenti állítások az ősi regula szövegének felszínes olvasatából egyáltalán nem következnek maguktól értetődő módon. A szabálygyűjtemény szerzőiként feltüntetett atyák ugyanis egyiptomi neveket viselnek, s mindjárt a szöveg elején a „pusztasággal" *(heremus)* találkozunk, ami azt sugallná, hogy egy keleti szerzetességhez tartozó szöveg latin fordításával van dolgunk. Ráadásul az a kérdés is felmerül, hogy a cím miért négy atyát említ, amikor az életszabályokat a textusban hárman fogalmazzák meg.

A négy atya regulája abból a szempontból is nagy jelentőséggel bír, hogy a korai latin nyelvű szerzetesi szabályzatok egész családfája „nőtt ki" a szövegből: ránk maradt olyan korai, latin nyelvű regula, melyek elnevezése „Az atyák második regulája *(Secunda regula patrum)*", s ennek folytatásaként van „harmadik" és „negyedik" ilyen című szöveg is. Közvetlen függést mutat tőle a *Regula Macarii* és a *Regula Orientalis* néven ismert szöveg is. Ez az egész szövegcsalád pedig egyértelműen hatással volt Szent Benedekre a bencés regula közvetlen forrásán, a *Regula Magistri*n keresztül.

A következőkben ennek az érdekes és minden kétséget kizáróan nagyon ősi szerzetesi szövegnek főbb jellemzőit és kutatástörténetét mutatjuk be, majd első magyar nyelvű fordítását adjuk közre.

1. Forma és tartalom

A regula formailag négy beszédből és egy függelékből áll. Minden egyes fejezet, beszéd elején megtudjuk, hogy ki a törvényhozó, kitől származnak a megörökített szabályok *(„N. dixit").* Sorrendben Szerápion, Makáriosz és Paphnútiosz szólnak hozzá a közösség életének keretbe foglalásához, majd a negyedik fejezetben ismét Makáriosz következik. Annak ellenére, hogy a regula címében egy „másik Makárioszról" *(alterius Macarii)* van szó, magában a szövegben semmi jel nem utal arra, hogy a negyedik fejezetben megszólaló Makáriosz különbözne a második fejezet szerzőjétől. Ebből arra következtethetünk, hogy a regula címe – bár a kéziratok tanúsága szerint a legelső időktől fogva jelen van – a szöveghez képest másodlagos,[1] s a négy atya valójában három.

Annak ellenére, hogy – legalábbis a formai szempontok alapján – három törvényhozó gyűlésén születik a regula, a szöveg egységes keretbe foglalva áll előttünk, ráadásul a bevezető formula *(„sedentibus nobis in unum")* a zsinati akták nyelvezetét

[1] Jean Neufville: Règle des IV Pères et Seconde Règle des Pères, *Revue Bénédictine* 77 (1967) 49.

idézi: mintha a szabályzat egy szerzetesi életet érintő szinódus során született volna, ilyen zsinatról azonban a latin szerzetesség korai történetében nincsen tudomásunk. Meglehetősen különös az is, hogy a zsinati aktáktól eltérően sem a gyűlés helyszínéről, sem időpontjáról nem értesülünk, s a szöveg végéről hiányoznak az ilyenkor szokásos aláírások. A résztvevők kis létszáma is rendhagyó. Ezen kívül a zsinati aktákra nem jellemző a résztvevők hozzászólásainak név szerinti idézése *(„N. dixit").* A regula korának meghatározásában némi támpontul szolgálhat, hogy az egyetlen olyan szöveg, mely formailag hasonlóságot mutat mind a bevezető formula, mind a hozzászólások lejegyzésének tekintetében, az a Szent Ambrus részvételével megtartott 381-es Aquileai Zsinat aktáinak gyűjteménye.[2]

A szöveg végső formája magán viseli egy redaktor kezének nyomait, stílusa egységes, ugyanakkor az egyes fejezetek alapos lexikai vizsgálata során felismerhető az egyes hozzászólókra jellemző szóhasználat. A fejezeteket további alegységekre tagolja a különböző témákat bevezető, s az ágostoni regulára emlékeztető „hogyan *(qualiter)"* kérdőszó. A Regula fejezetekre való felosztása Aniane-i Szent Benedek *Concordia Regularum* című gyűjteményére nyúlik vissza.[3]

A fiktív vagy valós gyűlésen részt vevő atyák nevei (Szerápion, Makáriosz és Paphnútiosz) egyöntetűen a IV. század második felében, Egyiptomban élt nagyhírű szerzetesekre emlékeztetnek. Ilyen nevű remeték feltűnnek a Rufinus latin fordításában ismert *Historia Monachorum*ban, Jeromos írásaiban, a *Historia Lausiaca*ban és Cassianusnál, ráadásul a közismert tény, hogy két, azonos nevű Szent Makáriosz („Nagy" Szent Makáriosz és a „Városi" vagy alexandriai Szent Makáriosz) is élt Egyiptomban, hozzájárulhatott az ősi latin regulában kétszer szereplő *Macarius* két külön személlyel való azonosításához, és a „négy atya" elnevezés megszilárdulásához.[4]

A négy atya regulája tartalmát tekintve egy formálódó, közepes méretű cönobium életét nagy vonalakban elrendező alapszabály. A közösség egységének záloga az egy házban lakó testvérek közös élete és vezető iránti engedelmessége. A regulában megjelenő elöljárót a baszileioszi regulák rufinuszi fordításából ismert *„is qui praeest"* archaikus körülírás jelöli. Tekintélye feltétlen, hatalma és gondoskodása mindenre kiterjed a monostorban. Az iránta tanúsított engedelmesség mintája az Atyának engedelmes Krisztus. A közösség életét az Írásokban

---

[2] Vö. PL 16, 916.

[3] Vö. PL 103, 435–442. Vö. JEAN NEUFVILLE: Les éditeurs des Regulae Patrum: Saint Benoît d'Aniane et Lukas Holste, *Revue Bénédictine* 76 (1966) 332–333.

[4] Szerápion, Makáriosz és Paphnútiosz említéseinek összegyűjtött listája a korai szerzetesi irodalomban: ADALBERT DE VOGÜÉ (éd.): *Les Règles des Saintes Pères I.* (SC 297), Cerf, Paris, 1982, 69, 60–62. lábjegyzet.

szóló Szentlélek útmutatása szerint kell szervezni. A szerzetesekre jellemző a radikális szegénység, a legfontosabb erény az engedelmesség mellett az alázat.

A belépők képzése és a monostori fegyelem is az elöljáró hatáskörébe tartozik. Van helyettese, akit a regula „a második (*secundus*)" névvel jelöl, továbbá van állandó felelőse a vendégfogadásnak, van házgondnok, és a munkák felügyeletére is kijelölhet valakit. A regula sorai mögött egy olyan, kisebb létszámú közösség profilja rajzolódik ki, melyben az elöljáró személyes kapcsolatban van a testvérekkel.

A harmadik beszédben vázolt napirend szerint a közösség minden nap délután három órakor étkezik, az étkezés csendben folyik vagy az elöljáró a Szentírást magyarázza. A szerzetesek a reggelt három óra imádsággal kezdik, majd hat óra munka következik. A vasárnapot teljesen Istennek szentelik, munkát nem végeznek. Az idő ilyetén elrendezése, a közösség rendje nagyon hasonlít ahhoz, amit Szent Jeromos beszámolójában találunk, amikor a pakhómiánus szerzetességről tudósít,[5] s merőben eltér attól az életviteltől, amit a IV. századi Galliában Szent Márton kolostorában, Marmoutier-ben találunk.[6]

A negyedik fejezetben utalásokat találunk arra, hogy az atyák nem csupán egyetlen cönobium életét akarják szabályozni, hanem egy kisebb monostor-szövetség alapszabályát próbálják megalkotni, különös tekintettel a monostorok egymás közti viszonyára és a máshonnan érkező szerzetesek befogadására.

A szövegből szinte teljesen hiányzik az imádságra vonatkozó útmutatás, az atyák sem a zsolozsma, sem az egyéni imádság rendjét nem szabályozzák, s nem tudunk meg semmit a testvérek egymással való kapcsolatáról és a közösségben való elköteleződés módjáról sem.

Mindezek a formai és tartalmi jegyek, valamint a nyelvi jellegzetességek a latin cönobita szerzetesség korai időszaka felé irányítják a tudományos kutatást. De vajon pontosan hol és mikor keletkezett *A négy atya regulája*?

2. A REGULA KUTATÁSTÖRTÉNETE

A szöveg időbeli és földrajzi koordinátáinak meghatározásához egy sor olyan kérdést szükséges megválaszolni, amelyek a szöveg imént bemutatott jellegzetességei kapcsán merülnek fel. Vajon a zsinati formula valós gyűlésre utal vagy csak el-

[5] *Ep.* 22,35. Magyarul lásd SZENT JEROMOS: *Levelek I*, Szenzár, Budapest, 2005, 94–95, ford. Adamik Tamás, Puskely Mária, Takács László.

[6] SULPICIUS SEVERUS: *Vita Martini* 10. Magyarul lásd: *Szent Márton élete, Szent Benedek élete*, Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2010, 21–22, ford. Borián Elréd et al.

képzelt, fiktív szinódusról van szó? A regula több szerző műve vagy egyetlen kompilátor alkotása? Születésének látszólag egyiptomi környezete hihető vagy sem? Vajon eredetileg is latinul íródott, vagy mint fordítás maradt ránk? A regula elején felvázolt konkrét élethelyzet, mely szerint a szétszóródva, remeteként élő szerzetesek közös házba költözése adja a szöveg születésének *Sitz im Leben*jét, vajon tényként kezelhető, vagy csupán a cönobita ideál népszerűsítésének eszköze?

Mielőtt *A négy atya reguláj*ának kormeghatározására tett kísérleteket bemutatnánk, fel kell hívnunk a figyelmet még egy sajátosságra. Amint már mondtuk, a szöveg a korai latin nyelvű szerzetesség világába invitál, egy olyan világba, melyről az írásos és tárgyi emlékek kis száma miatt nagyon keveset tudunk. Egyetlen olyan nyugati szerzetesközösség van, melynek korai történetéről kivételesen sok adat áll rendelkezésünkre: Lerinum.[7] A Gallia déli partjainál, Cannes-nal szemben fekvő mintegy 1 km^2-es sziget monasztikus benépesítéséről a 400-as évek legelejétől kezdve nemcsak hagiográfiai szövegek maradtak ránk, hanem kortárs szerzők írásaiban is lépten-nyomon utalásokat találunk a közösség életére és egyre nagyobb hatására. Az V. század közepétől kezdve számos lerinumi szerzetesből lett püspök Dél-Galliában, s többen hagytak ránk értékes információkat a közösség korai történetével kapcsolatban. Ez a gazdagság azonban veszélyt is rejt magában: Mivel sok adatunk van erről a szerzetesi közösségről, míg más vidékek, például Itália latin nyelvű, IV. század végi szerzetesi világáról szinte semmit sem tudunk, minden kutatót megkísért, hogy az ismeretlent az ismerőshöz kösse, s a bizonytalan eredetű szövegeket mindenképp Lerinummal hozza kapcsolatba.

Legelsőként az ötvenes évek végén A. Mundó próbálkozott megfejteni *A négy atya reguláj*ának titkát.[8] Állításai óvatosak, de mindenképpen a lerinumi közösség korai történetével próbálja kapcsolatba hozni a szöveget. Felhívja a figyelmet arra a történeti tényre, hogy az V. század közepétől több galliai és hispániai zsinat szorgalmazza az apátok rendszeres összejöveteleit. A 465-ös Vannes-i Zsinat emellett azt is előírja a szerzeteseknek, hogy közösségbe szerveződjenek, és minden közösségnek legyen elöljárója. Mundó a lerinumi források elemzése alapján a következő megállapításokra jut: Ebben az időszakban a szerzetesközösség már több szigeten és a szárazföldön is jelen van; az egyiptomi miliő általában jellemző a kö-

[7] Lerinum korai történetéhez lásd SALVATORE PRICOCO: *L'isola dei santi. Il cenobio di Lerino e le origini del monachesimo gallico*, Edizioni dell'Ateneo e Bizarri, Roma, 1978, 30–40.

[8] ANSCARI M. MUNDÓ: Les anciens synodes abbatiaux et les Regulae SS. Patrum, in Basilius Steidle (ed.): *Regula Magistri – Regula Benedicti* (Studia Anselmiana 44), Herder, Roma, 1959, 115–118. A bekezdésben a cikk főbb szempontjait foglaljuk össze a hivatkozások részletes felsorolásától eltekintve.

zösségre; az álnevek használata nem áll távol a lerinumi szerzőktől. Ezen kívül tudható, hogy 460-ig a közösség apátja Faustus volt, aki ekkor Riez püspöke lett, s legközelebb 490-ből van adatunk az apát kilétére vonatkozóan. A két dátum közötti apát vagy apátok neve ismeretlen. Így A. Mundó hipotézise, hogy *A négy atya regulája* a Vannes-i Zsinat hatására született 465 után Lerinumban, s a törvényhozók egyike, Macarius a közösség apátja volt ebben az időben.

A regula első kritikai kiadásának készítője, J. Neufville bencés tudós némileg módosítja Mundó hipotézisét, illetve felvázol egy másik alternatívát.[9] Elfogadhatónak tartja a dél-galliai, provence-i helyszínt, de szerinte a szöveg keletkezése a regula archaikus nyelvezete miatt korábbra tehető, inkább az V. század elejére. Ebben az esetben azonban Lerinum nem lehet az életszabály születésének helyszíne, mert ebben az időben a források egyöntetűen arról tanúskodnak, hogy a szigeten egyetlen közösség élt, nem pedig monostorok csoportja. Ezzel szemben Cassianusnál olvashatunk Hyères szigetéről, ahol a 400-as évek elején három remeteközösség és egy cönobium volt,[10] s Neufville inkább ide helyezi a regula létrejöttét. A tudós filológus alternatív megoldása a regula keletkezésére az V. század közepét és Itáliát veszi célba. Erre utalhatna egyrészt az a tény, hogy a kézirat-családok nyomai valamilyen formában mind az Alpoktól délre vezetnek. Másrészt a szövegben megjelenő zsoltáridézetek többsége a *Psalterium Romanum* szövegét követi. Harmadrészt pedig a már említett zsinati formula is inkább erre a vidékre, az itteni zsinatokra jellemző, és nem Galliára. Neufville tehát lehetségesnek tartja a regula itáliai eredetét és ebben az esetben az V. század közepén keletkezhetett, de azt is hozzáteszi, hogy annyira keveset tudunk az itáliai szerzetességről ebben az időszakban, hogy a regula elején felvázolt szituáció akár ennél későbbi kor helyzetét is tükrözheti.[11]

F. Masai kutatásainak tárgya elsősorban a Jura hegység szerzetessége Condat központtal, de egyik cikkében egy olyan szövegre hívja fel a figyelmet, mely döntő érvvel szolgálhat a „négy atya" identitásának kérdésében.[12] A *Vitae patrum iurensium* címet viselő hagiográfiai írás egyik bekezdése arról tudósít, hogy a jurai atyák a keleti atyák tanítása alapján éltek, de bizonyos dolgokban eltértek ezektől. A „ke-

[9] Jean Neufville: Règle des IV Pères et Seconde Règle des Pères. Texte critique, *Revue Bénédictine* 77 (1967) 47–106.

[10] Johannes Cassianus: *Conl.* 18, praef. 1.

[11] Jean Neufville: *Règle des IV Pères et Seconde Règle des Pères,* i. m. 66.

[12] François Masai: La *Vita patrum iurensium* et les débuts du monachisme à Saint-Maurice d'Agaune, in Johanne Autenrieth – Franz Brunhölzl (Hrsg.): *Festschrift Bernhardt Bischoff zum 65. Geburtstag*, A. Hiersemann, Stuttgart, 1971, 43–69.

leti atyákat" értelmező felsorolásban pedig meglepő módon Baszileiosz és Pakhómiosz neve után „a lerinumi atyák szabályai *(statuta lirinensium patrum)"* és Cassianus következnek.[13] Példaként a keletiektől való eltérésre azt a jurai szerzetességre jellemző szokást hozza fel, hogy ott a vendéggel beszélgetést kezdeményeznek, szemben a tiltással, amivel a cikkünk tárgyát képező regulában is találkozhatunk. A condat-i monostor kezdeteit bemutató szöveg tehát elég megbízható módon azonosítja a lerinumi alapítókat és „szabályaikat" a keleti szerzetesi hagyománnyal, s legalább egy konkrét ponton, a vendégekkel való beszéd kérdésében *A négy atya regulájá*nak tartalmi részlete is megjelenik.

A szóban forgó regula eredével kapcsolatban a legalaposabb, legrészletesebben kifejtett tanulmány A. de Vogüé nevéhez fűződik, aki a szöveg javított kritikai kiadását más korai regulák társaságában megjelentette a *Sources Chrétiennes* sorozatban.[14] A francia bencés kutató a korábban felvázolt hipotézisekkel párbeszédben fogalmazza meg saját elméletét, mely azóta bevetté vált tudományos körökben.[15] De Vogüé hangsúlyozza, hogy *A négy atya regulája* nem egy meglévő szerzetesközösség reformját írja le, hanem a szerteszét élő remetékből egy új közösség szerveződését. Az V. század elejéről ránk maradt források, Cassianus és Lyoni Eucherius írásai alapján egyértelmű, hogy Lerinum a születése utáni évtizedekben cönobiumként működött. Emiatt nem megalapozott a monostorok reformját megcélzó Vannes-i Zsinathoz kötni az atyák szabálykönyvét, ahogyan Mundó fentebb bemutatott tanulmánya teszi.

De Vogüé meg van győződve arról, hogy *A négy atya regulája* az V. század első évtizedében született. Jelentős, emellett szóló érvnek tartja azt a furcsa megnevezést, amivel a regula az elöljárót illeti: *is qui praeest*. A nyugati szerzetesi irodalomban Cassianus műveinek megjelenése, azaz a 420-as évek után általánosan elterjedt, hogy a szerzetesi elöljárókat a görög forrásokból átvett *„abbas"*, „apát" név jelöli, míg az ezt megelőző időszakban a terminusok sokfélesége a jellemző. A tanulmányunk tárgyát képező regula a Rufinus jóvoltából latinul olvasható baszileioszi regulákból veszi át a különös elnevezést, s ez fontos érv arra, hogy a szöveg a század első felében keletkezett.

---

[13] *Vitae patrum iurensium* 172–174. François Martine (éd.): *Vie des Pères du Jura* (SC 142), Cerf, Paris, 1968, 321–323.

[14] Adalbert de Vogüé (éd.): i. m.

[15] Vö. többek között Mireille Labrousse: *Saint Honorat fondateur de Lérins et évêque d'Arles* (Vie Monastique 31), Abbaye de Bellefontaine, 1995, 35–36.; Michaela Puzicha (Hrsg.): *Mönchsregeln von Lérins*, EOS, Sankt Ottilien, 2010, 10–11, 37–38.

A korai latin szerzetesi források tükrében megállapítható az is, hogy a regula a baszileioszi regulák 397-ben készült fordítása mellett ismeri és használja Szent Ágoston szerzetesi szabályzatát, az *Ordo monasterii*t, Jeromos írásait és a pakhómioszi regulák latin verzióját, melyet Jeromos 404-ben készített el. Ennek értelmében ez az évszám tekinthető *terminus post quem*nek *A négy atya regulájá*nak datálásában.

Neufville Itáliát szóba hozó felvetéseire válaszolva de Vogüé rámutat arra, hogy a regulában fellelhető zsoltáridézetek közül csak némelyek követik szorosan a *Psalterium Romanum* szövegét, s a római zsoltároskönyv amúgy is szélesebb körben használatban volt, nem csak Itáliában. Ugyanez érvényes a bevezető zsinati formulára, a kéziratok eredetével kapcsolatban pedig megállapítja, hogy nagyjából fele-fele arányban maradtak ránk itáliai és galliai szövegtanúk.

De Vogüé számba veszi az összes olyan ismert irodalmi utalást, mely *A négy atya regulája* és Lerinum alapítása között kapcsolatot jelenthet.[16] Számára is döntő fontossággal bír a *Vitae patrum iurensium* már említett részlete, mely a lerinumi atyák szabályait a keleti források közé sorolja, és sorrendben Pakhómiosz után, Cassianus előtt említi. Lerinum közössége a kortársak számára határozottan egyiptomi kisugárzással bírt, erről tesz tanúságot Cassianus,[17] Lyoni Eucherius pedig egyenesen azt állítja, hogy a lerinumi szent öregek „a gallok számára elhozták az egyiptomi szerzetesatyákat".[18]

Több fontos párhuzamot találhatunk a lerinumi közösség alapítójához, Szent Honoratushoz kapcsolódó hagiográfiai szövegekben is. Az alapító tanítványa és életrajzírója, Arles-i Hilarius arról tudósít, hogy miután a fiatal és előkelő rómaigall családból származó Honoratus és testvére keresztény hitre tértek, aszkéta életet kezdtek egy Caprasius nevű idős remete vezetésével. Az emberek csodálata és a hírnév elől azonban menekülni akartak, és ezért Egyiptomba indultak.[19] Az életrajz nyitva hagyja a kérdést, hogy eljutottak-e a vágyott úti célhoz, csak arról értesülünk, hogy Honoratus testvére a görög partoknál meghal, s ez után telepszik meg a szent és idős mestere Lerinum szigetén. *A négy atya regulája* elején található „kietlen pusztaság *(heremi vastitas)"* kifejezés egy az egyben fellelhető Hilarius szövegében is,[20] a regulában említett félelmetes szörnyek pedig könnyen

[16] Adalbert de Vogüé (éd.): i. m. 115sk.

[17] Johannes Cassianus: *Conl.* 11, praef. 1–2.

[18] Lyoni Eucherius: *De laude eremi* 42, PL 50,711b. „Haec nunc habet sanctos senes illos, qui divisis cellulis Aegyptios Patres Gallis nostris intulerunt".

[19] Arles-i Hilarius: *Vita Sancti Honorati* 14. Hilaire d'Arles: *Vie de Saint Honorat* (SC 235), éd. par Marie-Denise Valentin, Cerf, Paris, 1977, 221.

[20] Uo. 15,2–3.

azonosíthatóak az életrajz által említett kígyókkal,[21] melyektől Honoratus érkezése előtt hemzsegett a sziget. Az életrajzon kívül fennmaradt az a gyászbeszéd, amit Honoratus halálának első évfordulóján tanítványa, Riez-i Faustus mondott a szent emlékére. A beszéd egyik mondata különösen fontos lehet kutatásunk szempontjából. Faustus szerint Honoratus „Mózes két kőtáblájához hasonlóan mind az egyik, mind a másik szövetség igéiből merítve, elhozta az apostoli életszabály parancsait az egyiptomi atyák tanításainak magaslatáról, mely az erények hegye".[22] A beszédből nem egyértelmű, hogy van-e szó írott reguláról, mindenesetre az életszabály és az egyiptomi atyák említése tovább erősíti a kapcsolatot Lerinum alapítása és a cikkünk tárgyát képező regula között.

Összefoglalva tehát A. de Vogüé téziseit,[23] nagy valószínűséggel megállapítható, hogy *A négy atya regulája,* legalábbis annak első változata 400 és 410 között keletkezett a lerinumi közösség alapításakor. Latin nyelven született dokumentumról és nem fordításról van szó, mert szóhasználatában sokhelyütt fellelhetőek a rufinusi és jeromosi fordítások szófordulatai. Bár a fikció nem volt idegen a kor irodalmában, az atyák gyűlését a francia bencés valós ténynek tekinti. A regulában megjelenő törvényhozók közül Makáriosz lehet az alapító szent, Honoratus álneve. A regula elején felszólaló Szerápion A. de Vogüé szerint nem más, mint Leontius, Fréjus városának püspöke, aki egyházmegyéjébe fogadta és pappá szentelte Honoratust.[24] A regula első fejezete az engedelmesség és a tekintély hangsúlyozásával a hierarchia képviselőjétől mintegy az új elöljáró beiktatásának tekinthető. A harmadik hozzászóló identitása a legkevésbé biztos, de a bencés tudós szerint Paphnútiosz személyében az idős Caprasiust, Honoratus mesterét ismerhetjük fel. A gyűlés anyagát egy redaktor, akinek személye kérdéses, alaposan átdolgozta. A latin szöveg nyersessége kizárná a művelt Honoratus személyét, a nyelvi igénytelenség azonban lehet szándékos az egyiptomi hatás elérése érdekében, s ha Faustus fent idézett mondatát írott regulára vonatkoztatjuk, akkor *A négy atya reguláj*ának redaktora nem más, mint Lerinum első apátja, Honoratus.

A. de Vogüé kiterjedt kutatási alapra épülő tanulmánya megfejteni látszik az atyák regulájának titkát. A későbbi fordítás-kiadások és tanulmányok egyike sem vonja kétségbe a francia bencés tudós eredményeit.[25] A feltárt irodalmi

[21] Uo. 15,4.

[22] Eusebius Gallicanus: *Hom.* 72,4.

[23] Adalbert de Vogüé (éd.): i. m. 145–155.

[24] Uo. 150.

[25] Vö. Clemens M. Kasper: *Theologie und Askese. Die Spiritualität des Inselmönchtums von Lérins im 5. Jahrhundert*, Aschendorff, Münster, 1991; Albrecht Diem: *Das monastische*

egyezések alapján meggyőzőnek tűnik a szöveg lerinumi eredete. Ugyanakkor némely részkérdésben de Vogüé megállapításai tendenciózusnak tűnnek, s bizonyos kérdéseket nyitva hagynak. Véleményem szerint a latin szöveg nehézkessége és archaikus volta nem zárja ki annak lehetőségét, hogy redaktora eredetileg görögből fordított, számunkra ismeretlen szövegeket is felhasznált. A negyedik fejezetben megjelenő téma, a más monostorokkal való viszony pedig a szöveg alapján egyértelműen a szóban forgó monostor és más, idegen monostorok szerzetesei közötti kapcsolatra vonatkozik, nincs benne nyoma monostorok szövetségének. Így ez a téma semmiképpen sem tekinthető érvnek sem a lerinumi eredettel, sem a korai datálással szemben.

A négy atya regulája[26]

Kezdődik a szent atyáknak, Szerápionnak, Makáriosznak, Paphnútiosznak és a másik Makáriosznak regulája

Előszó

Pr. (I.) Midőn egybegyűltünk, s leültünk, hogy tanácsot tartsunk, mely üdvünket leginkább szolgálja, könyörögve kértük a mi Urunkat, hogy árassza ránk a Szentlelket. Hisz Ő az, aki megtanítja nekünk, hogy hogyan, milyen Regula szerint szabályozhatjuk a testvérek életét.

1. (II.) Szerápion ezt mondta: Mivel *„telve a föld az Úr irgalmával”* (Zsolt 32,5), s emberek sokasága törekszik eljutni az életszentség csúcsára, ugyanakkor a pusztaság kietlensége és a különféle szörnyetegektől való félelem nem teszi lehetővé, hogy a testvérek külön-külön éljenek, igen jónak tűnik, ha megfogadjuk a Szentlélektől származó rendelkezéseket. A mi szavaink önmagukban nem volnának elegek ahhoz, hogy szilárd, maradandó alapnak bizonyuljanak, csak úgy, ha az Írások megbízhatósága is megerősíti mindazt, amit elrendelünk. Az Írásban pedig ezt olvassuk: *„Íme, mily jó és örömteli, ha a testvérek egységben élnek”* (Zsolt 132,1). Másutt pedig ezt: *„ő ad otthont azoknak, akik egyetértésben élnek”* (Zsolt 67,6). Ennek fényében tehát immáron hozzáfoghatunk ahhoz, hogy a Szentlélek útmutatását követve a jámbor élet Reguláját adjuk a testvéreknek.

Experiment: Die Rolle der Keuschheit bei der Entstehung des westlichen Klosterwesens, Vita Regularis, Abhandlungen, vol. 24, LIT-Verlag, Münster, 2005, 148–154.

[26] A fordítás alapjául szolgáló latin szöveg: Adalbert de Vogüé (éd.): *Les Règles des Saintes Pères I.* (SC 297), Cerf, Paris, 1982, 180–204.

(III.) Azt akarjuk tehát, hogy a testvérek egyetértésben és örvendezésben lakjanak otthonukban. Azt pedig, hogy ezt az egyetértést és örömet hogyan lehet a helyes életvitel segítségével megőrizni, Isten segítségével a következőképpen határozzuk meg.

(IV.) Azt akarjuk tehát, hogy egy valaki legyen a testvérek között elöljáró, s az ő tanácsától vagy parancsától senki ne térjen el a rossz irányba, hanem olyan örömmel engedelmeskedjenek neki, mintha magának az Úr parancsának engedelmeskednének. Amint az Apostol mondja a Zsidókhoz írt levélben: *„Engedelmeskedjetek elöljáróitoknak, mert ők őrködnek fölöttetek"* (Zsid 13,13). Az Úr pedig ezt mondta: *„Nem áldozatot akarok, hanem engedelmességet"* (Mt 9,13). Akik tehát az engedelmesség munkája révén egyetértésben akarnak élni, azt is fontolják meg, hogy Ábrahám engedelmessége révén nyerte el Isten tetszését, és *„Isten barátjának hívták"* (Jak 2,23). Az apostolok maguk is engedelmességük miatt lettek méltóvá arra, hogy az Úr tanúi legyenek a törzsek és népek előtt. Maga a mi Urunk is, amikor a magasságokból a mélybe szállt, ezt mondta: *„Nem azért jöttem, hogy a magam akaratát cselekedjem, hanem azét, aki küldött engem"* (Jn 6,38). Miután tehát az engedelmességet ilyen erős tanúbizonyságok támasztják alá, nagy alapossággal és gonddal kell azt gyakorolni.

2. (V.) Makáriosz ezt mondta: Miután az imént bemutattuk a testvérek ismertetőjegyeit, vagyis a közös élet és az engedelmesség erényeit, most Isten segítségével arra térünk rá, hogy hogyan gyakorolják lelki feladatukat azok, akik elöljárók. Akik elöljárók, azoknak úgy kell viselkedniük, ahogyan az Apostol mondja: *„Legyetek a hívek számára példaképek"* (1Tessz 1,7). Vagyis vallásos szeretetetek és szigorúságotok tulajdonságai révén a testvérek lelkét a földiekről az égiekre irányítsátok, ahogyan az Apostol mondja: *„Ints, kérj, buzdíts nagy türelemmel és tudománnyal"* (2Tim 4,2). Másutt pedig ezt mondja: *„Mit akartok? Vesszővel menjek hozzátok, vagy szelíd lélekkel?"* Az elöljárónak minden egyes testvérrel kapcsolatban meg kell különböztetnie, hogy milyen formában kell kimutatnia a szeretet érzését, s hogy hogyan kell egyenlő bánásmódot biztosítani mindenkinek, nem megfeledkezve az Úr mondásáról: *„Amilyen mértékkel mértek, olyan mértékkel mérnek majd nektek is"* (Mt 7,2).

(VI.) Amikor tehát összejönnek az imádságra, senki se merészeljen belekezdeni a zsoltárdicséretbe, ha arra az elöljáró nem adott utasítást. Tartsák meg ezt a rendet azért, hogy a monostorban senki se merészeljen másokkal szemben az elsőségre törni akár a kórusban elfoglalt helyet, akár a zsoltározást tekintve, mert Salamon azt mondja: *„Fiam, ne vágyj az első helyre, s az étkezéskor se ülj a főhelyre, nehogy jöjjön valaki, aki nálad jobb, és azt mondja neked, hogy kelj fel, s így azon a napon szégyenben lesz részed"* (Sir 7,4; Lk 14,8). Máshol pedig erre int

az Írás: *„Ne légy fennhéjázó, hanem inkább tisztelettudó!”* (Róm 11,20). Ha pedig az elöljáró késlekedik, akkor először tájékoztatni kell őt a helyzetről, és akkor is az ő parancsa szerint illik engedelmeskednie a testvéreknek.

(VII.) Bemutatjuk nektek, hogy hogyan kell megvizsgálni azok tetteit, akik a világból a szerzetesi életre térnek. Elsőként a világi gazdagságot kell mindenképpen lenyesniük magukról.

Ha pedig a belépőről azt látják, hogy szegény, attól még neki is van vagyona, amit le kell nyesnie magáról, ahogyan a Szentlélek megmutatja Salamon szavai által: *„Lelkem utálja a gőgös szegényt és a hazug gazdagot”* (Sir 25,2). Másutt pedig azt mondja: *„A gőgös olyan, mint akit sebesülés ért”* (Zsolt 88,11 vulg.). Az elöljárónak tehát nagy gonddal kell megtartania ezt a szabályt: ha szegény készül belépni, először vesse le magáról a gőg terhét, s csak úgy vegyék fel, ha erről megbizonyosodtak. Az illetőnek mindenek előtt magára kell öltenie az alázatosságot, ami az Istennek tetsző nagy áldozat, s közületek, testvérek, senki se kövesse a saját akaratát, hanem *„legyetek készek minden jó munkára”* (2Tim 2,21). Bármi történjék is, mindig emlékeznie kell arra, milyennek kell lennie: *„A megpróbáltatásokban béketűrők*” (Róm 12,12). Azok, akik ilyenek, midőn meg akarnak szabadulni evilág csábításaitól, a monostorhoz érkezve maradjanak egy hétig a kapun kívül. Senki se érintkezzen velük a testvérek közül, és mindig kemény és fáradságos dolgokat mutassanak nekik. Ha ez után is kitartóan kopogtatnak, akkor már ne tagadják meg tőlük a bebocsátást, hanem az elöljáró engedje meg, hogy belépjenek, s tanítsa meg őket arra, hogy hogyan tarthatják meg a testvérek életét, vagyis a szabályt.

Ha a belépni kívánó gazdag ember, és nagy vagyona van a világban, először teljesítenie kell Isten akaratát, és követnie kell azt a nagyszerű parancsot, amit az Úr a gazdag ifjúnak adott: *„Adj el mindent, amid csak van, árát oszd szét a szegények között, majd fogd a keresztedet, és kövess engem!”* (Mk 10,21). Utána pedig okítsa őt az elöljáró atya, hogy ne hagyjon meg magának semmit, csak Krisztus keresztjét, azt pedig vegye fel, s így kövesse az Urat. A legnagyobb kereszt pedig, amit hordozni kell, abban áll, hogy az ember teljes engedelmességet vállalva ne a saját akaratát tegye, hanem másokét. Ha pedig vagyonának egy részét a monostorra akarja hagyni, akkor tudassák vele, hogy milyen feltételekkel fogadják el akár őt, akár felajánlását. Ha pedig szolgái közül akarna valakit magával vinni a monostorba, tudja meg, hogy már nem szolgaként fogja őt birtokolni, hanem testvérként, hogy ezáltal az illető mindenben tökéletesnek találtasson.

(VIII.) Hogyan fogadják a vendég zarándokokat? Amikor ezek megérkeznek, senki más ne fusson oda, csak az, akire a vendégfogadást bízták, és ő adjon választ az érkezőknek. De őneki is csak úgy szabad imádkozni a vendéggel, és úgy köszöntheti a béke jelével, ha előbb az elöljáró atya már látta az illetőt. Utána vé-

gezzék el az imát, és a szokott rendben következhet a békeköszöntés. A testvérek közül senkinek sem szabad az érkezővel beszélgetni, csak az elöljárónak és azoknak, akiknek ő megengedi. Ha elérkezik az étkezés ideje, a zarándok testvérnek nem szabad együtt étkeznie a testvérekkel, csak az elöljáróval, mert ez szolgál épülésére. Senkinek se legyen szabad beszélnie, s ne is lehessen más szót hallani, csak az Istennek a Szentírás lapjairól származó igéit és az elöljáró szavait, vagy esetleg annak a testvérnek a beszédét, akinek az elöljáró megparancsolja, hogy Istenről mondjon valamit a többieknek.

3. (IX.) Paphnútiosz ezt mondta: Csupa nagyszerű és hasznos dolog hangzott el, mely a lélek üdvére szolgál. De nem szabad hallgatni arról sem, hogy miként kell megtartani a böjtöt. Ezzel kapcsolatban nem hagyatkozhatunk más, megbízhatóbb tanúbizonyságra, mint amit az Írás mond: *„Péter és János felmentek a templomba a kilencedik órai imádság idején”* (ApCsel 3,1). Azt a rendet kell tehát megtartani, hogy soha ne egyenek a monostorban a kilencedik óra előtt, kivéve a vasárnapot. Vasárnap egyébként semmi mással ne foglalkozzanak, csakis Istennel. Ne is kerüljön szóba semmiféle tennivaló, hanem az egész napot *„himnuszokkal, zsoltárokkal, és lelki énekekkel”* (Ef 5,19) töltsék.

(X.) Azt is előírjuk, hogy miként dolgozzanak a testvérek. A következő rendet tartsák meg: Az elsőtől a harmadik óráig Istennel foglalkozzanak. A harmadiktól a kilencedik óráig pedig mindenki zúgolódás nélkül végezze azt a munkát, amit rábíztak. Akikre valamilyen feladatot bíznak, emlékezzenek az apostol mondására: *„Bármit is tesztek, mindent zúgolódás nélkül tegyetek!”* (Fil 2,14). Félelemmel idézzék fel azt a félelmetes igét, mely így szól: *„Ne is zúgolódjatok, mint néhányan zúgolódtak, ezért lesújtott rájuk a pusztító angyal”* (1Kor 10,10). Ezen kívül az elöljáró az elvégzendő feladathoz rendeljen egy felelőst is a testvérek közül, s a többiek mind engedelmeskedjenek neki.

(XI.) Hogyan vegye figyelembe az elöljáró a testvérek testi gyöngeségeit és képességeit? Ha a testvérek közül valakin a böjt vagy a kétkezi munka miatt eluralkodik a gyengeség – hiszen az apostol előírása szerint *„saját kezünk munkájából éljünk, hogy ne legyünk senkinek a terhére”* (1Kor 4,12) – akkor az elöljáró vizsgálja meg, hogy miként tudja őt támogatni gyengeségében. Ha azonban a testvér gyengesége a buzgóság hiányából fakad, akkor dolgozzon még odaadóbban, megszívlelve azt, hogy az apostol miként *vetette rabságba a testét* (vö. 1Kor 9,27). Egyébként pedig leginkább arra ügyeljenek, hogy semmiben se kövessék a saját akaratukat.

(XII.) Hogyan szolgáljanak kölcsönösen egymásnak a testvérek? Ha a testvérek gyülekezete népes, akkor az elöljárónak kell készítenie egy heti rendet, és meg kell határoznia, hogy a különféle szolgálatokban milyen sorrendben váltsák egymást.

Milyennek kell lennie annak, aki a testvérek kamráját őrzi? Olyan valakit kell kiválasztani, aki képes uralni a torkosság minden késztetését, s aki féli Júdás kárhozatát, aki *kezdettől fogva tolvaj volt* (vö. Mt 26,24). Akire rábízzák ezt a feladatot, annak arra kell törekednie, hogy majd ezt a szózatot hallhassa: *„Aki jól szolgál, jó helyet szerez magának"* (1Tim 3,13).

Azzal is tisztában kell lennie a testvéreknek, hogy bármi kerüljön is a kezük ügyébe a monostorban, legyen az edény, valamilyen szerszám vagy bármi más, minden megszentelt dolog. S ha valaki valamivel hanyag módon bánik, akkor tudja meg, hogy ugyanaz a sors vár rá, mint a bibliai királyra, aki az Isten házának szent edényeiből ágyasainak társaságában italozott, s ezzel bosszúálló ítéletet vont magára (vö. Dán 5,1–30).

Tartsák meg ezeket az előírásokat, és minden nap véssék jól a testvérek emlékezetébe!

4. (XIII.) Makáriosz ezt mondta: Maga az Igazság tanúsítja, hogy *„két vagy három tanú vallomása kell, hogy döntsön minden ügyben"* (2Kor 13,1; MTörv 19,15). Így kell tehát a jámbor élet szabályát is megerősíteni.

Arról sem szabad hallgatni, hogy miként kell a monostoroknak egymás közt a békét szilárdan őrizni. Egy másik monostorból származó testvért nem szabad elöljárója engedélye nélkül befogadni. Sőt, nem csak befogadni, de még ránézni sem szabad, mert az apostol szavai szerint *„aki megszegi az első hűséget, az rosszabb a hitetlennél"* (1Tim 5,12.8). Ha pedig valaki azt kéri saját elöljárójától, hogy átléphessen egy másik monostorba, akkor elöljárója adjon neki ajánlólevelet annak a monostornak az elöljárójához címezve, ahová belépni kíván. Ott pedig úgy vegyék csak fel, ha az illető elfogadja, hogy minden testvér, akit abban a monostorban talál, nála előbbre van a rangsorban. Nem kell azzal törődni, hogy mi volt korábban, hanem inkább tegyék próbára abban, amibe belekezdett. S ha kiderülne, hogy az illető valaminek a birtokában van, legyen az használati tárgy vagy kódex, nem szabad megtartania semmit: hadd legyen tökéletes (vö. Mt 19,21), másutt ugyanis ezek szerint nem lett azzá. Amikor pedig a testvérek összejövetelén az Írásokról beszélnek, és az újonnan jött testvér jártas a témában, ne legyen szabad neki hozzászólni, hacsak erre parancsot nem kap az elöljárótól.

(XIV.) Hogyan fogadják a klerikus vendégeket? Az oltár szolgáinak kijáró, nagy tisztelettel. Csak nekik legyen szabad a záró imádságot mondaniuk. Még ha csak ajtónálló[27] is az illető, akkor is az Isten templomának szolgája. Ha azonban az illető valamiben elbukott, s a bűn, amit mondanak róla, igaznak bizonyul, akkor ne legyen szabad neki az elöljáró vagy helyettese előtt záró imádságot mon-

[27] *Ostiarius* – a II. Vatikáni Zsinat előtt létezett ún. „kisebb rendek" egyike.

dani. Egyetlen klerikusnak se engedjék meg, hogy a monostorban lakjon, csak olyanoknak, akik elbukván a bűnben alázatosságra jutottak, és sebzett a szívük, hogy az alázatosság orvossága révén a monostorban meggyógyuljanak.

Ha mindezeket betartjátok, az elégséges; ha ezeket megtartjátok, az hasznos, s akkor *feddhetetlenek lesztek* (vö. Fil 2,15; 1Tim 5,7).

5. (XV.) Arról sem szabad hallgatni, hogy az egyes testvérek hogyan tegyék jóvá vétkeiket. A bűn jellegéhez igazodjék a kiközösítés mértéke. Az alábbi rendet tartsák meg tehát:

Ha a testvérek közül valaki hiábavaló dolgokról beszél, akkor azt elkerülendő, hogy *„méltó legyen a főtanács ítéletére"* (Mt 5,22) előírjuk, hogy legyen kizárva a testvérek közösségéből és beszélgetéseiből három napig, azért, hogy senki se érintkezhessen vele.

Ha valakit rajtakapnak, hogy hangosan nevet, vagy vaskos tréfálkozásba bocsátkozik, ami az apostol szavai szerint *nem illik hozzátok* (Ef 5,4), akkor elrendeljük, hogy az ilyen ember két héten keresztül olyan büntetések ostorát szenvedje el, melyek az alázatosságra vezetnek. Hisz az apostol is ezt mondja: *„Ha valakit testvérnek hívnak közöttetek*, *de* lobbanékony, gőgös vagy *átkozódó* (1Kor 5,11), *az ilyet különítsétek el, de ne úgy bánjatok vele, mint ellenséggel, hanem feddjétek meg mint testvéreteket"* (2Tessz 3,14–15). Másutt pedig így tanít: *„Ha valakit* a testvérek közül *botláson értek, ti akik lelkiek vagytok, tanítsátok őt*, és intsétek meg a testvért" (Gal 6,1). Így tegyen mindenki, hogy az alázatosság gyakorlatai ne megpróbálják őt, hanem kipróbált emberré tegyék,[28] és kitartson a közösségben.

(XVI.) Nektek pedig, akik ezt a hivatalt viselitek, mindenekelőtt azt kötjük a lelketekre, hogy ne legyetek személyválogatók, hanem ugyanolyan jóindulattal szeressetek mindenkit, s ugyanolyan büntetéssel gyógyítsátok azt, aki rászorul, mert az egyenlőség tetszik Istennek, ahogyan a próféta mondja: *„Ha valóban az igazságosságról beszéltek, akkor igazságosan ítéljetek, emberek fiai!"* (Zsolt 57,2).

Nem akarjuk, hogy ezt szem elől tévesszétek, mert aki nem téríti jó útra azt, aki eltévelyedett, tudja meg, hogy számot kell majd adnia róla. Legyetek *hűséges és derék szolgák!* (vö. Mt 25,21). *Feddjétek meg a nyughatatlanokat, gondozzátok a betegeket, tanúsítsatok mindenki iránt türelmet* (1Tessz 5,14), s minél többeket megnyertek, annál többért fogtok jutalmat kapni. Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében, Ámen.

[28] Magyarra nehezen fordítható szójáték: *„non reprobus sed probatus"*.